

the extent of decrease – national and cultural traditions. Religious affiliation and influence of the dominant religion is one of the last places as a factor in the formation of spirituality and personality.

The results of the survey among national and local medical students, unfortunately showed that more responsible and conscious relationship to the family as to the sources of the youth spirituality and identity, recorded in foreign students. Students from India and Muslim countries undeniable mark and the dominant influence of family and religion on them and try to keep these values while studying in other countries as part of his personality. Unfortunately, the majority of respondents Ukrainian students, family influence on the formation of spiritual and personal components deformed and humiliated.

Key words: individual, family, spirituality, formation, impact, students.

УДК: 159.9.015

Бугерко Я.М.

ГЛИБИННО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Бугерко Я.М. Глибинно-психологічні аспекти духовності особистості. У статті розглянуто духовність як сутнісно людський вимір існування людини, витoki якої знаходяться в глибинах несвідомої сфери особистості. Проаналізовано особливості розвитку знань про психодуховну реальність у співвіднесенні з логікою розгортання наукової психологічної думки кінця XIX - початку XX ст. Розроблено мислесхему, яка відображає генезу уявлень про психосферу людини. Проаналізовано поняття духовного несвідомого (В. Франкл), яке містить джерела і корені всього свідомого. Розглянуто уявлення В. Колеснікова про духовність як основну глибинну силу несвідомого та доповнено визначену ним духовну стратегію психоаналізу феноменологічним методом глибинного пізнання Т. С. Яценко, спрямованого на виявлення у психіці людини об'єктивно-дезінтеграційних процесів. Показано, що проведення глибинної психокорекції активізує процес позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції психіки, що розвиває здатність особистості встановлювати дедалі ширший діалог із власною психікою, вивільняє заблоковану енергію лібіді і спрямовує її на розкриття власного внутрішнього потенціалу.

Ключові слова: глибинна психологія, духовне несвідоме, психодуховна реальність, психодинамічний підхід, психоаналіз, дух, духовність.

Бугерко Я.М. Глибинно-психологические аспекты духовности личности. В статье рассмотрен феномен духовности как личностное измерение сущностного бытия человека. Проанализированы особенности развития знаний о психодуховной реальности соответственно логике развертывания научно-психологической мысли конца XIX – начала XX ст. Разработана мислесхема генезиса представлений о психосфере человека в ракурсе знаний глубинной психологии. Проанализировано понятие духовного бессознательного (В. Франкл), являющееся глубинным источником сознания человека. Рассмотрено представление В. Колесникова о духовности как основной глубинной силе бессознательного и дополнена предложенная им духовная стратегия психоанализа феноменологическим методом глубинного познания Т. С. Яценко, направленного на выявление в психике человека объективно-дезінтеграционных процессов. Показано, что проведение глубинной психокорекции активизирует процесс позитивной дезінтеграции и вторичной интеграции психики, развивает способность личности устанавливать глубинный контакт с собственной психикой, высвобождает заблокированную энергию либидо и направляет ее на раскрытие собственного внутреннего потенциала.

Ключевые слова: глубинная психология, духовное бессознательное, психодуховная реальность, психодинамический подход, психоанализ, дух, духовность.

Вступ. Розробка проблеми духовності є однією із значимих та актуальних як для психологічної науки, так і для суспільства в цілому. Духовне відчуження,

раціоналізація духовно-моральних цінностей спрощують людські взаємовідносини, зводять їх до поведінкових реакцій на стандартні ситуації, перетворюють людину з активного суб'єкта життєдіяльності на пасивний об'єкт маніпулювання. А відтак важливим завданням психологічної науки XXI століття стає феноменологічне переосмислення системи знань про психічну реальність і людську природу, побудова феноменологічної концепції внутрішнього світу людини, яка впочатку й освоювала духовність.

Вихідні передумови. Проблеми людини, духовний вимір її існування займають центральне місце в сучасній науці. Питання вивчення та формування духовного світу особистості знайшли відображення в дослідженнях І. Д. Беха, М. П. Боришевського, І. А. Зязюна, Е. О. Помиткіна, В. В. Рибалки, Ж. М. Юзак та інших дослідників. Вивченню духовної сфери особистості присвячені роботи В. Д. Шадрікова, Б. С. Братуся, В. І. Слободчикова; загальні підходи до духовності як інтегральної якості смисложиттєвих цінностей відображені в дослідженнях Л. П. Буєва, І. А. Гундарова, В. Г. Федотової; питання експлікації духовності в контексті розкриття змістовних і ціннісних сторін категорії свідомості аналізуються в дослідженнях М. Й. Боришевського, П. П. Володарської, В. П. Зінченко, О. С. Ставицької, О. В. Шевченко; роздуми про інтюї, еволюцію і норми моральності містяться в роботах О. І. Климишин, М. В. Савчина, Р. Трача, В. П. Москальця; сакральний простір духовності в структурі індивідуального і колективного несвідомого, дослідження цінностей в контексті їх глибинної детермінованості виконуються в науковій школі Т. С. Яценко.

Визначені дослідження вказують на багатомірність людського існування і вимагають феноменологічний аналіз досліджуваної проблеми. Однак наразі доводиться констатувати фрагментарність наявного матеріалу, відсутність цілісної концепції духовності як феномену, що виражає глибинну сутність людини. Крім того, недооцінка категорії духовності привела до спрощеного її розуміння. А тому постає потреба проаналізувати особливості розвитку наукових знань про феномен духовності, розкрити витoki, закономірності формування і особливості трактування зазначеного явища.

Формулювання цілей. Мета статті – в ракурсі історико-феноменологічного осмислення проблеми духовності здійснити ретроспективний аналіз розвитку знань про психодуховну реальність людини в неklasичний період розвитку науки; показати вплив глибинної психології на генезу науково-філософського розуміння духовної сфери людини.

Виклад основних результатів дослідження. Кінець XIX – початок XX ст. характеризується революційним впливом нових ідей і поглядів. В цей час психологія, за висловом К. Г. Юнга, найбільш чітко, порівняно з будь-якою іншою наукою, демонструє духовний перелом, ознаменований переходом до нової доктрини дослідження психіки. Поступово приходить розуміння помилковості уявлення того, що душа, як безпосередня данність людини, є автоматично наявною [6]. Шведше навпаки, суб'єктивізм людського пізнання робить проблемним об'єктивне вивчення психодуховних явищ. А тому існує певна склад-

ність у застосуванні емпіричного чи феноменологічного підходу вивчення психіки людини. Науковим викликом психології кінця XIX – початку XX ст. стало розкриття З. Фрейдом несвідомого як важливої складової психіки. І якщо сам науковець був схильний бачити в ньому прояв біологічної енергії організму, то вже його послідовник К. Юнг побачив в несвідомому і в його головній складовій – лібіді – прояв надособистісних сил. У Фрейда лібіді виступало наслідком сексуальної сили організму. У Юнга лібіді постало як прояв животворної космічної енергії, нагадуючи вогненну душу в концепції Геракліта і Демокріта [1, с. 58].

Розуміння психічної реальності, яке склалося під впливом напрацювань глибокої психології в цей період, представляє четвертинна мислехома (рис. 1).

Рис. Розвиток уявлень про психосферу людини в руслі глибокої психології

Відкриття психологією несвідомих, темних інстинктів, ірраціонального «потому життя», сприяло вивченню глибокого рівня людського буття. Дослідження З. Фрейда, К. Юнга, А. Адлера показали, що людська психіка носить цілісний характер і являє собою єдність взаємодоповнюючих свідомих і несвідомих процесів. Ці аспекти, або складові психіки, не тільки доповнюють один одного, але і знаходяться в компенсаторних відносинах. Важливою віхою подальшого вивчення психіки в плані психодуховної реальності, стали дослідження К. Юнга. Він показав, що несвідоме – це не просто сховище витіснених особистих спогадів або забутих переживань. Воно складається з двох компонентів, або рівнів. Перший рівень, який він назвав особистим несвідомим, по суті, ідентичний фрейдівському поняттю несвідомого. На цьому рівні несвідомого залягають спогади про все пережите, відчуте, продумане або пізнане індивідом, яке більше не утримується в активному усвідомленні через захисні витіснення або звичайне забуття. Другий рівень несвідомого – колективне несвідоме. Цей рівень містить загальні для всього людства патерни психічного сприйняття – архетипи. Оскільки колективне несвідоме є сферою архетипного досвіду, Юнг розглядає даний рівень як більш глибокий і значущий, порівняно з особистим несвідомим, як рівень, який містить у собі принципово інше психічне джерело енергії, цілісності і внутрішнього перетворення [1, с. 103].

Важливе значення дослідник приділяв вивченню відносин між Его і тим, що він назвав Самістю, або архетипом цілісності. Це одне із центральних понять юнгівської психології, яке є «образом і принципом Бога в людині» [2, с.

10]. На основі ґрунтовного аналізу величезного масиву різноманітного матеріалу, який прийшов до висновку, що психологічний прояв Самості є насправді проявом прийняття Бога або «Богообразу в рамках людської душі». Звичайно, Юнг не брався звести всемогутнє, божественне буття до психологічного переживання, до простого архетипу колективного несвідомого. Він хотів показати, що образ Бога існує в психічному і діє незалежно від того, чи є віра в Бога усвідомленими почуттями або уявленнями людини. Вчений підкреслював, що реальна архетипна сутність не може бути безпосередньо представлена або «зримо» усвідомлена, оскільки вона трансцендентна. Подальші дослідження в гуманітарній і транс-персональній психології показали, що трансцендентність – одна із ключових властивостей духовності особистості.

Важливе значення в розвитку уявлень про психічну реальність належить також і найбільш революційним ідей глибокої психології – уявленню про психічне як про динамічну систему. Замість того, щоб міркувати про психіку як про певне інтегральне утворення, представлене фіксованими компонентами, З. Фрейд, К. Юнг та деякі інші психологи початку XX століття відмовились від біологічної концепції розуму (за якої всі функції свідомості зводилися до простих біологічних або неврологічних процесів) і прийшли до висновку, що психічне насправді є завжди активною, вічно рухливою, постійно змінюваною сукупністю співвідношень, більшою від суми її частин. Ця активність може виходити і за межі свідомості, тобто виявлятися несвідомою. Цим були закладені основи психодинамічного підходу вивчення психіки. Предметом пізнання стала цілісна психіка людини в її свідомих і несвідомих видах. Сучасні дослідження показали, що свідоме і несвідоме мають відмінності як у структурній, так і функціональній організації. Розроблений Т. С. Яценко метод глибокого пізнання психіки в руслі психодинамічної парадигми, засвідчує факт холистичної сутності психічного та показав можливість його вивчення. Цілісність полягає в тому, що хоча психіка людини за своєю природою цілісна, вона піддається впливу двох видів суперечностей: антагонізму («за вертикаллю») та антиномії («за горизонталлю»), які маскуються від свідомості психологічними захистами. Це, своєю чергою, породжує відступи від реальності. Відмінності між двома пластами психіки, один з яких (несвідоме), за умовами функціонування наближений до законів Всесвіту, а інший (свідоме) – до реалій матеріального світу, спричиняють порушення взаємозв'язків між ними і тим створюють передумови для формування стабілізованої внутрішньої суперечливості психіки людини [7]. За таких умов блокується енергія лібіді і зростає мовчазна орієнтація мимовільної активності, створюються бар'єри для прояву духовно-творчого потенціалу особистості.

Здійснюючи аналіз мінливої і політональної природи поняття «дух» (Geist), Юнг вказав на два значення цього слова: дух як явище або якість і дух як певне колективне утворення – духовність, духовні принципи, духовна цілісність. Останнє, на думку Юнга, є аспектом дебатів і обговорень метафізиків. Завдання психології – розглядати дух як прояв певних комплексів та тієї несвідомої сутності, яка базується на архетипах. Вчений вважав, що, оскільки колек-

тивне несвідоме є джерелом психічного розвитку, відносини між свідомим і несвідомим рівнями існування дуже важливі для психічного здоров'я та душевного благополуччя. У цьому контексті робочим зв'язком між свідомістю і несвідомим є описане Юнгом відношення між індивідуальним Его-комплексом і архетипом Самості – архетипом цілісності і завершеності. Він зауважив, що, коли Его і Самість взаємопов'язані, людині неважко підтримувати в собі відчуття власної індивідуальності, з одного боку, і усвідомлювати свій зв'язок з колективним досвідом людського існування – з іншого. Це дозволяє такій людині жити справді творчим, символічним життям. Приділяючи увагу голосу, що йде з середини, людина знаходить нову єдність свідомості і несвідомого: «...тільки тоді, хто свідомо прислухається до сили внутрішнього голосу, стає особистістю» [3, с. 360]. Співзвучні даному твердженню думки висловлює і В. Франкл, вказуючи про наявність в людській душі сили, названої ним «несвідомим Богом» [8].

Однак налагодити стосунки із власним несвідомим зовсім не просто. Сфера несвідомого за функційними особливостями зовсім інша, ніж свідомість, а тому потребує іншого інструментарію свого вивчення. Найбільш адекватним підхід при цьому – феноменологічний, який використовується в процесі глибинного пізнання. Розроблений академіком Т. С. Яценко метод активного соціально-психологічного пізнання спрямований на виявлення у психіці об'єктивно-дезінтеграційних процесів, які демонструють себе в суперечливості поведінки і потребують адекватних способів їх нівелювання, тобто корекції. Зазначений процес підпорядкований законам позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції психіки на вищому рівні розвитку суб'єкта. Саме процес вторинної інтеграції розвивають здатність встановлювати дедалі ширший діалог із власною психікою, вивільняють заблоковану енергію лібідо і спрямовують її на розкриття власного внутрішнього потенціалу.

Сучасні психологічні дослідження В. М. Колеснікова вказують, що розвиток духовності – життєво необхідна потреба кожної людини. На думку вченого, духовності відповідає вищий аспект людської індивідуальності – «переді-становлена Гармонія» Лейбніца. Сила, яка утворює духовність, задає головну мету розвитку людини і є «основною глибинною силою людської індивідуальності» [3, с. 177]. Духовні надіндивідуальні сили колективного несвідомого автор називає Святостями. Вони, як і архетипи Юнга, діють із сфери колективного несвідомого і утворюють духовну індивідуальність людини. В. Колесніков виділяє сім Святостей: Віру, Честь, Користь, Любов, Красу, Істину, і Справедливість та відповідні їм типи людей: людина регійна, ратна, економічна, соціальна, естетична, теоретична, політична. Зазначені святості дослідник вважає еволюційно новими силами, порівняно з такими біологічними силами людини як лібідо чи архетипи. Святості наповнюють життя особистості власне людським виміром, націлюють людину в майбутнє, до вільної реалізації духовних потенцій, спрямовують духовний світ людини до граничного стану еволюції – Досконалості. Водночас автор стверджує, що розвиток духовності – життєва необхідність і біологічна потреба кожної людини. Опираючись на погляди В. Франкла, він зазначає, що головною силою несвідомого є духовність. Вони

є продуктом культури, нав'язаним ззовні, а справжнім еством людини, яке живе в глибинах несвідомого. Відразу зазначимо, що саме В. Франкл вперше ввів духовність «підсвідомим Богом» людини і застосував поняття «духовне несвідоме»: «Пласт несвідомої духовності містить джерела і корені всього свідомого. Іншими словами: ми знаємо і визнаємо не тільки несвідоме у вигляді інстинкту, але і духовне несвідоме, і в ньому ми бачимо основу всієї свідомої духовності» [4, с. 96].

В. Колесніков пропонує концепцію духовності, яка методологічно валідна з точки зору принципам причинності: активності, саморозвитку і ієрархічності. *Принцип активності* передбачає пріоритет внутрішнього над зовнішнім. Духовність виступає «живим духом», є глибинною силою несвідомої сфери людини. Відповідно, кожна людина сутісно є духовною. Однак пробудження її духовності (як створення душевного світу людини) вимагає спеціальних умов, зокрема, як думав В. Колесніков – такими є взаємодія з продуктами духовної культури (наприклад, з сформованим духом). Принагідно зауважимо, що позитивний результат цієї взаємодії можливий при врахуванні двоїстої природи психічного. Так, дослідження Т. С. Яценко показали, що психіка «приземлює» себе (в частині усвідомлюваних реалій), гармонізуючись із функціями організму, але водночас і функціонує у *вищій* (духовній) площині, яка має голографічно-матричну природу [7].

Принцип саморозвитку передбачає пріоритет майбутнього над минулим, відповідно молодих (духовних) Сил над старими (тваринними) Силами. В. Колесніков зауважує, що пробудження Лібідо (за З. Фрейдом) спрямовує людину до сексуальних насолод але життя лише за цим правилом суперечить принципам саморозвитку. Пробудження «Цільового образу» (за Адлером) правильно організує індивідуальне життя людини, але без пробудження надіндивідуальних Метасил втримати цей розвиток неможливо. Пробудження «Архаїчних зображень», або Архетипів (за Юнгом) живить людину надіндивідуальною силою далекого минулого. Така організація душевного світу відповідає принципам ієрархічності, котрий передбачає пріоритет метасистемного (духовність як головна сила несвідомого) над субсистемним. Водночас вона суперечить принципам саморозвитку, оскільки не передбачає спрямованості у духовну «висоту».

На основі ідеї спонтанної активності (одна з ключових ідей психоаналізу) В. Колесніков розробив духовну стратегію психоаналізу. Дослідник вважає, що дія духовного світу людини спричиняє в неї прагнення до всього піднесено-прекрасного, що проявляється в творах людини, переживається в снах і одержує прояв в певній поведінці. Однак слід врахувати, що в реальному житті людини проявляється не тільки конструктивних сил психіки, прагнення яких має протилежну спрямованість (агресія, гнів, ненависть тощо). Тому слід враховувати таку характеристику людського як *внутрішній порядок*, характер формування якого досі залишається невизначеним. Глибинне пізнання пов'язане з проблемою вияву внутрішнього порядку. Зокрема, це стосується внутрішнього неявного порядку психіки, який дозволяє прояснити взаємозв'язки між підструктурами психічного і виявити зовнішні бар'єри формування духовності особистості.

Практика глибинного пізнання розкриває внутрішню структурно-динамічну сутність психічного і доводить, що шлях до пізнання його пов'язаний з ослабленням, нівелюванням відступів від реальності, які зумовлені насамперед потребою маскування едипальних мотивів поведінки. Багаторічні дослідження показали ефективність діагностико-корекційного процесу який підпорядкований законам позитивної дезінтеграції психіки та вторинної її інтеграції на вищому рівні психічного розвитку суб'єкта, що характеризує шлях духовного розвитку особистості.

Отже, глибинна психокорекція повертає людину обличчям до необхідності вивчення власної соціально-перцептивної реальності, каталізує її особистісне зростання (самореалізацію) як передумову розвитку внутрішньої гармонії та духовного потенціалу.

Висновки і подальші перспективи досліджень.

1. Кінець XIX – початок XX ст. характеризується переходом до нової доктрини дослідження психодуховної реальності людини під впливом ідей і відкриттів глибинної психології. Психічне життя людини постало складноорганізованим динамічним процесом у єдності свідомого й несвідомого компонентів, при їх автономії та суперечливості взаємозв'язків.

2. Внутрішній світ людини пов'язаний з несвідомим пластом людської психіки і тим суб'єктивним світом, з яких виростають свідомі психіка і сама особистість. Духовне несвідоме містить джерела і корені всього свідомого. Сила, яка утворює духовність, задає головну мету розвитку людини і є основною глибинною силою людської індивідуальності.

3. Сучасний етап дослідження феномена духовності потребує єдиної цілісної концепції духовності, пошуку смислових і теоретичних конструкцій, які дозволяють системно аналізувати феномен духовності, визначити його «вершинні» і «глибинні» координати. А тому подальшого дослідження потребує порівняльний аналіз методологічних засад екзистенційно-гуманістичного підходу вивчення духовної сфери людини.

Список використаних джерел

1. Зеленский В. Базовый курс аналитической психологии, или Юнгианский breviary / Валерий Зеленский. – М.: Когито-Центр, 2004. – 256 с.
2. Какабадзе В. Л. Теоретические проблемы глубинной психологии / В. Л. Какабадзе. – Тбилиси : Мецниереба, 1982. – 184 с.
3. Колесников В.Н. Лекции по психологии индивидуальности / В. Н. Колесников. – М.: Издательство «Институт психологи», 1996. – 224 с.
4. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
5. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / Карл Густав Юнг. – Львів: Видавництво «Астролябія», 2013. – 588 с.
6. Юнг К. Г. О природе психе / Карл Густав Юнг. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2002. – 414 с.
7. Яценко Т.С. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога / Т. С. Яценко, А. В. Глузман. – Днепропетровск : Изд-во «Иновация», 2015. – 396 с.
8. Frankl V.E. Der unbewufite Gott: Psychotherapie und Religion. 7 verand. Aufl. Munchen: Koesel, 1988. – 156 s.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Zelenskiy V. Bazovyy kurs analiticheskoy psihologii, ili Yungianskiy breviary / Valeriy Zelenskiy. – M.: Kogito-Tsentr, 2004. – 256 s.
2. Kakabadze V. L. Teoreticheskie problemy glubinnoy psihologii / V. L. Kakabadze. – Tbilisi : Mecniereba, 1982. – 184 s.
3. Kolesnikov V.N. Lektsii po psihologii individualnosti / V. N. Kolesnikov. – M.: Izdatelstvo Institutpsihologii, 1996. – 224 s.
4. Frankl V. Chelovek v poiskahmysla / ViktorFrankl. – M.: Progress, 1990. – 368 s.
5. Jung K. G. Arhetipi i kolektivne nesvidome / Karl Gustav Jung. – Lviv : Vidavnistvo Astrolyabiya, 2013. – 588 s.
6. Jung K. G. O psihologii bessoznatelnogo // K. G. Jung. Psihologiya bessoznatelnogo. – M.: Dnepropetrovsk (ROO) «Reabilitatsiya», 2012. – 320 s.
7. Yatsenko T.S. Metodologiya glubinnno-korreksionnoy podgotovki psihologa / T. S. Yatsenko, A. V. Gluzman. – Dnepropetrovsk : Izd-vo «Innovatsiya», 2015. – 396 s.
8. Frankl V.E. Der unbewufite Gott: Psychotherapie und Religion. 7 verand. Aufl. Munchen : Koesel, 1988. – 156 s.

Inherko J.M. The Personality Spirituality Deep-Psychological Aspects. In the paper the personality is considered as an essentially human dimension of the human existence whose roots lie in the depth of the unconscious personality sphere. The knowledge development features about the spiritual reality are analyzed with reference to the scientific psychological thought logic in the late XIX - early XX century. A retrospective analysis is carried out to understanding this phenomenon in the light of the depth psychology achievements. A thought scheme investigated here depicts features of the development of the notion about the psychospiritual human reality in the time. Four components of the human psychic reality are formulated and characterized: a collective unconscious, individual unconscious, psychics functional and dynamic properties, and spirit as unconscious based on the archetypes human essence.

One of Jungian psychology central concepts - Self as the archetype of integrity has been analyzed. The harmonious relationship between Ego and Self is shown to be an evidence of the individual spiritual health, a favorable factor for the human spiritual potential development.

The holistic nature of the human psyche is uncovered as a unity of the complementary conscious and unconscious layers which cancel each other. It is shown that infringement relationships between them make preconditions for forming a human psyche stabilized internal contradictions. The conditions cause the libido energy is blocked, spontaneous activity mortido orientation in time, and spiritual and creative potential barriers create.

V. N. Kolesnikov idea of the spirituality as unconscious basic deep power is considered, and the psychoanalysis spiritual strategy defined him is complemented by a T.S. Yatsenko deep knowledge phenomenological method directing to identification objectively-disintegration processes in human psyche. A deep psychocorrection is shown to activate the process of positive disintegration and psyche secondary integration at a higher level of the subject progress that develop the individual capacity to make more deep dialogue with his own psyche, liberate a locked libido energy and direct it to disclose own internal potential.

Key words: the deep psychology, spiritual unconscious, psychospiritual reality, psychodynamic approach, psychoanalysis, spirit, spirituality.